

Uvodnik: marksizem in vojna

Pričujoči skupek prispevkov je nasledek letnika predavanj Inštituta za delavske študije na temo vojne, ki je spomladi leta 2025 potekal v prostorih Participativne ljubljanske avtonomne cone (PLAC). Številka Časopisa za kritiko znanosti tako prinaša zbir novonastalih člankov in prevedenih starejših besedil, ki se na raznolike načine dotikajo tega fenomena ter ga v skladu z načeli marksistične zgodovinopisne metode umeščajo na presečišče ekonomskih, političnih ter širših, družbenih silnic.

Odločitev za temo vojne se je v času izvedbe letnika predavanj morda lahko zdela že zapoznena. Morija, ki jo je v vzhodno Ukrajino prinesla posebna vojaška operacija Ruske federacije, je tisti čas trajala že tri leta, genocid v Gazi poldrugo leto, sudanska državljanska vojna nekoliko dlje. Pravkar je padel Asadov režim v Siriji, Azerbajdžan pa je Armence uspešno etnično izčistil iz Gorskega Karabaha. Med izvajanjem letnika so se geopolitične napetosti še dodatno zaostriale. Izraelska kolonialna vojska je genocid le še stopnjevala, zdesetkala organizaciji Hezbollah in Hamas ter skupaj z Združenimi državami Amerike bombardirala iranske jedrske objekte; vmes so se nad in pod »železno kupolo«, ki ščiti izraelska velemesta, zalesketale balistične rakete. Za hip se je znova zaiskrilo na meji med Tajsko in Kambodžo ter v Kašmirju.

Slutnja in metaforika vojne sta se ob tem prenesli tudi na področje ekonomije. Združene države Amerike so se v krču, ki ga prinaša če že ne postopen upad njene hegemonije, pa vsaj pojav njenih resnih konkurentov, s Trumpovim »dnevom osvoboditve« podale v trgovinsko vojno z deklariranim namenom vračanja proizvodnih panog na ameriški kontinent ter hkratnega *bullyjanja* držav partneric v preureditev bilateralnih trgovinskih sporazumov v korist ZDA. Evropska unija, katere vodstvo že drugi mandat zapored ne zamudi nikakršne priložnosti, da oblizne ameriški škorenj, je v preplahu ob izvolitvi Donalda Trumpa ter ostrih besedah odposlancev njegove administracije o pretiranemu zanašanju Evrope (in Ukrajine) na ameriški protektorat hitro napovedala megalomanski finanč-

ni načrt »ReArm Europe«. Ta naj bi ji omogočil razvoj avtohtonega vojaškoin-dustrijskega kompleksa, ki bi obenem oživil pešajoče evropsko (beri: nemško) gospodarstvo, česar zdaj že pozabljenemu »zelenemu new dealu« ni uspelo. Nemški orožarski gigant Rheinmetall je naznanil možnost odkupa Volkswagnovih tovarn, da bi nekonkurenčne nemške osebne avtomobile na tekočem traku nadomestili tanki.

Ekonomski program, ki ga prinaša naznanjena severnoatlantska vojna histe-rija, bo Slovenijo znatneje udaril šele čez nekaj let. Na vrhu zveze NATO je pred-sednik vlade Robert Golob namreč obljubil, da bo država do leta 2032 ali 2035 zvišala obrambne izdatke na pet odstotkov bruto domačega proizvoda. Ta od-ločitev je prestala vse demokratične procedure:¹ pri njej je z glasnim molkom sodeloval tudi ministrski del tradicionalno protimilitaristične stranke Levica. Ker abstraktna enota odstotkov BDP dejanski znesek zvito prikriva, lahko reče-mo tudi drugače: v »varnost« – torej orožje, opremo ter infrastrukturo, ki jih predstavniki oblasti želijo upravičiti tudi s t. i. vojaško in civilno »dvojno rabo« – se bo prej ali slej stekalo približno petino slovenskega državnega proračuna. K dobičkonosni obrambi domovine se obrača tudi slovensko gospodarstvo. Pod okriljem Slovenskega državnega holdinga je bil ustanovljen DOVOS, družba za obrambo, varnost in odpornost, prek katerega bo Slovenija skušala z investicija-mi podpreti razvoj domače oboroževalne industrije,² s tem pa tudi »črpati« pri-padajoči del velikih evropskih vlaganj v ta sektor.

Slovenija je tako posledice vojne norije v polnosti za zdaj občutila bolj kot ne le na področju informacijske vojne.³ Ta se ne odraža le v izjemni konsolidaciji medijskega prostora, ki skorajda enoglasno tuli v bojni rog oziroma resignira-no priznava, da se moramo z njegovo melodijo pač poistovetiti, temveč tudi v postroju javnih intelektualcev, ki obupan militarističen odziv nekompetentne evropske tehnokracije upravičujejo prek prastare zgodbe o obrambi Evrope kot razsvetljenskega, če ne celo edinega civilizacijskega projekta, vrednega svojega

1 Potem ko je ob višini obljubljenih izdatkov za oboroževanje v vendarle nekoliko završalo med koalicijskimi poslanci (izglasovali so celo referendum o tej odločitvi), je predse-dnik vlade Golob gordijski vozle presekali z nenadno napovedjo referenduma o članstvu v zvezi NATO – češ, strošek je davek na članstvo v zavezništvu. Ker bi bil referendum o tem vprašanju bržkone preveč politično tvegan, sta bili referendumski pobudi po le nekaj dneh umaknjeni, vprašanje o napovedani višini sredstev za oboroževanje pa je dokaj hitro izginilo izpred oči politične, s tem pa tudi medijske pozornosti.

2 Bržkone po znanem polperiferem modelu. Namesto za nemško avtomobilsko indu-strijo bo Slovenija proizvajala polizdelke za nemški vojaškoinindustrijski kompleks.

3 Božidar Kolar je na svojem predavanju na IDS-jevem letniku o Kitajski (2022) na vprašanje iz publike, zakaj je Evropska unija teden dni po začetku vojne v Ukrajini svojim dr-žavljanom pokroviteljsko ukinila dostop do televizijskega programa *Russia Today*, denimo odgovoril: »Preprosto – ker smo v vojni.«

imena. Pri ustvarjanju lokalnega konsenza so v spregi s političnim razredom tudi preklemano uspešni. Morda med drugim tudi zato, ker je lahko dobiti vtis, da imamo od ameriškega statusa korist tudi na preostanku Zahoda oziroma »svobodnega sveta«, v katerega nas tako radi uvrščajo.

Od razpada Sovjetske zveze naprej v svetu ne obstaja politična tvorba, ki bi se lahko tako po moči kot po številu na kakršenkoli način zoperstavila ameriškemu imperiju. K temu je dodatno prispeval tudi *de facto* razpad Gibanja neuvrščenih oziroma odsotnost kakršnegakoli temu primerljivega projekta. Jasno je, da imperij danes peša, zato pa poskuša krizno situacijo obvladovati toliko bolj oportunistično in se trudi znova postaviti na noge z uveljavljanjem svoje volje s silo proti subalternim, kot se je pred dnevi izkazalo tudi z ameriško ugrabitvijo Nicolása Madura iz venezuelske prestolnice Caracas prek upravičenja s sklicem na Monroejevo doktrino. Oboroženi upori so zamejeni na lokalne narodnoosvobodilne boje, kot ga predstavlja in udejanja denimo palestinski Hamas, ki mu vsekakor lahko izrazimo spoštovanje in podporo kot emancipatornemu projektu, četudi ne izhaja iz socialističnih politik. Tudi Ljudska republika Kitajska, v katero številni polagamo svoje upe kot edino ta hip realistično in v geopolitični luči tudi dobrodošlo alternativo gnijoči ameriški hegemoniji, do sedaj svoje zunanje politike ni opazno usmerjala v kljubovanje globalni vojaški garnituri Zahoda, za katerega se jim bržkone upravičeno zdi, da se bo tako ali tako sesul od svojih lastnih protislovij.⁴ Za zdaj raje preudarno stavi na vzpostavitev alternativnega globalnotrgovinskega bloka – predvsem s Šanghajsko organizacijo za sodelovanje ter zvezo BRICS –, ne pa (tudi) na aktivnejšo podporo nekitajskim antiimperialističnim projektom.

Ob odsotnosti struktur mednarodne socialistične solidarnosti smo tako obsojeni zamejiti se na lokalno prakso ter podrobno analizo nekdanjih in aktualnih dogodkov na globalni ravni. Številka Časopisa za kritiko znanosti, ki je pred vami, se tako umešča v serijo peščice publikacij,⁵ ki želijo razbiti molk, sprijaznjenost ali pa navijaštvo, zavito v govorance o spopadu demokratičnega sveta in avtokratskih režimov, omikanega Zahoda z vzhodnjaškimi barbari. V takšnih primerjavah med krvoločnim samovoljnim agresorjem in miroljubnim branilcem se najpogosteje sistematično prezira, da je prav svobodni Zahod z Združenimi državami Amerike na čelu od druge svetovne vojne naprej tisti, ki se nenehno

4 Kar v popularnem imaginariju ponazarja zdaj že kultni meme slike Xi Jinpinga s pripisom »Do nothing, win« [Nič ne stori, zmagaj].

5 Omenimo zbornik *Vojna in mir*, ur. Igor Ž. Žagar (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2025); sklopa »Arhivi spomina« ter »Horizonti zgodovine« v reviji *Borec* 823–825 (2025); pa kolumno Saša Furlana »Evropska unija: vojni projekt«, *Disenz*, 14. november 2025, <https://www.disenz.net/evropska-unija-vojni-projekt/>. V pripravi je tudi številka Časopisa za kritiko znanosti o Palestini.

spušča v napadalne vojne, med drugim v Koreji, Vietnamu, Iraku, Afganistanu, številnih afriških državah in na(vse)zadnje v genocidni vojni proti palestinske-
mu ljudstvu. Mir v Evropi je tako dolgo časa večinoma zgolj zakrival morije v os-
talih delih sveta; lahko bi celo dejali, da je prelivanje krvi drugod po svetu prav-
zaprav subvencioniralo mir in relativno blagostanje na Zahodu. Razprave in
analize medijsko izpostavljenih »strokovnjakov« prav tako pogosto zanemarijo
kompleksne vzroke vojaških konfliktov, ki temeljijo na zapletenih ekonomskih,
razrednih in geopolitičnih odnosih, ter pozornost preusmerjajo na razlike med
dobrimi in slabimi, svobodnimi in tiranskimi, treznimi in brezglavimi.

Da kapitalistično prosto trgovanje med enakopravnimi državami partneri-
cami vojn ne odpravlja, temveč jim kvečjemu podaja svojski ritem in značaj, že
od časa Marxa in Engelsa buri duhove marksističnih teoretikov. Vojna se vedno
znova izkaže tako rekoč za povečevalno steklo prepletov protislovij kapitalizma,
razrednih antagonizmov in imperialističnih silnic. Ne gre pozabiti, da v vojni
igrajo pomembno vlogo tudi vojaške zveze, orožarske industrije in napetosti
med velesilami. Tako je vojna po eni strani gotovo orodje dominacije, saj repre-
sivni in ideološki aparati nemudoma odvržejo tančico nevtralnosti in posežejo
po kriznem menedžmentu, na frontah pa praviloma umirajo tisti, ki si pobega
pred prisilno mobilizacijo ne morejo privoščiti. Po drugi pa širši vojni konflikti
odpirajo tudi prostor za prerazporeditev sil na geopolitičnem parketu, s tem pa
tudi priložnosti za osvobodilni boj. Prav vojna je namreč tlakovala pot socialis-
tičnim revolucijam v Rusiji, Jugoslaviji, na Kitajskem in drugod.

Zato se v besedilih, ki so pred vami, obračamo v zgodovino. Tega ne počnemo
zato, da bi nostalgичno obujali pretekle junaške čase socialističnih podvigov – če-
tudi so vsekakor bili junaški –, temveč da z natančnimi analizami, opravljenimi
nekoč in danes, doprinesemo k zarisovanju koordinat današnjosti. Prispevki so
urejeni v kronološkem zaporedju obdobj in tém, s katerimi se spopadajo.

Prvo besedilo služi pregledu oboroženih spopadov, ki so spremljali socialistič-
ne projekte vse od prve polovice 19. stoletja naprej. **Grega Hrib** preleti Marxove
odzive na takratne evropske vojne in pariško komuno, opiše razkol med anarhis-
ti in marksisti znotraj Prve internacionale ter poda kratek historiat februarske
in oktobrske ruske revolucije, revolucionarnih vrenj med obema svetovnima
vojnama, zmagi narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije v Jugosla-
viji, na Kitajskem, pa na Kubi ter drugih latinskoameriških državah.

Eden od prelomnih dogodkov socialističnega gibanja je naznanil vstop Nemči-
je v prvo svetovno vojno, kar je z glasovanjem za najem vojnih kreditov omogoči-
la tudi tisti čas najmočnejša politična organizacija delavskega gibanja, nemška
Socialdemokratska stranka. **Nejc Kralj** v svojem prispevku polemizira z ustal-
jeno in popreproščeno razlago, po kateri je socialdemokratska kapitulacija leta
1914 zgolj posledica struje ortodoksne marksizma, ki je v socializmu videl

zgodovinsko nujnost, nasledek sesutja kapitalističnega sistema zaradi njegovih lastnih protislovij. Skozi teoretske razprave o imperializmu in prek takratnih konkretnih taktičnih dilem pokaže, da poraz ni izviral (le) iz naivnega branja marksistične teorije, temveč prej iz same politične prakse: iz umika pred bolj militantnimi sredstvi (zlasti splošno stavko), iz niza sprejetih kompromisov in iz prevlade karierističnega oportunizma nad revolucionarnimi cilji.

V obdobje pred prvo svetovno vojno spadata tudi dva polemična in doslej v slovenščino neprevedena časopisna prispevka **Rose Luxemburg**, uredniško naslovljena *Utopije miru* (1911). Luxemburg polemizira proti takratni skušnjavi, da bi socialdemokratsko protivojno politiko skrčili na abstraktno mirovništvo in »praktične« recepte znotraj institucij liberalne kapitalistične države. V razpravi o omejevanju oboroževanja in zlasti v kritiki krilatice o »Združenih državah Evrope« trdi, da so tovrstna prizadevanja ekonomsko in politično zgrešena: namesto načelnega in brezkompromisnega nasprotovanja militarizmu vodijo v novo obliko imperialistične kohezije in premeščanje lokalnih konfliktov na globalno raven. Gre za eno prvih kritik liberalnih mokrih sanj »poenotene« Evrope, ki je dandanes, ko se Evropska unija v imenu miru, stabilnosti in »vrednot« vse bolj konstituira kot vojni projekt, še vedno zelo aktualno branje. Spisa je prevedla Mojca Dobnikar.

Leta 2018 nas je zapustil **Domenico Losurdo**, italijanski marksistični filozof in zgodovinar, ki je bil v slovenskem prostoru dolgo domala prezrt. Njegova monografija *Liberalizem: protizgodovina*⁶ velja za klasiko, prav tako knjiga *Stalin: zgodovina in kritika črne legende*, ki je leta 2008 udarila proti dobrega pol stoletja trajajoči revizionistični obravnavi sovjetskega voditelja v zahodnem zgodovino-pisju. Avtorizirana izdaja v angleščini je izšla šele poldrugo desetletje po italijanskem izvirniku, slovenski prevod – po članku v tej reviji sploh prvi prevod Losurda v slovenščino – pa bo pri založbi Studia Humanitatis izšel letos.⁷

Ena od Losurdovih tarč v dotični knjigi je ravno polemika proti pojmu totalitarizma, s pomočjo katerega liberalni politični zgodovinarji in filozofi enačijo zelo heterogene »protidemokratske« politične projekte, prvenstveno seveda fašizem in komunizem. V članku »Stalin in Hitler: brata dvojčka ali smrtna sovražnika?« iz leta 2016 tako pokaže, da primerjava nacistične in stalinistične oblasti prek abstraktne kategorije totalitarizma – državnega terorja, gojenja kulta osebnosti itn. – zanemari radikalno različno stališče obeh vodij in njunih oblastnih garnitur pri obravnavi vprašanja kolonializma ter spremljajočih rasizma in bel-

6 Domenico Losurdo, *Liberalism: A Counter-History*, prev. Gregory Elliott (London: Verso, 2011).

7 Domenico Losurdo, *Stalin: zgodovina in kritika črne legende*, prev. Luka Novak (Ljubljana: Studia Humanitatis, 2026, pred izidom).

ske prevlade. Losurdo v svojem opusu na več mestih opozarja, da je nacistično zavojevanje *Lebensraum* nič drugega kot prenos evropskih kolonialnih podvigov v vzhodno Evropo, s tem pa nas sili, da drugo svetovno vojno razumemo kot največjo kolonialno vojno v zgodovini. Članek je prevedel Arne Jakob Zakrajšek.

Prav zaradi spregledanosti Domenica Losurda v slovenskem prostoru je na mestu tudi uvod v njegovo protirevizionistično zgodovinopisno metodo. Prispevek **Arnetu Kušaja** pokaže, da Losurdo revizionizma ne razume le kot zgodovinarske reinterpretacije preteklih dogodkov, temveč da gre za tipičen hladno-vojni akademski diskurz, ki z izenačevanjem komunizma, fašizma in nacizma normalizira liberalni Zahod kot domnevno nevtralnno merilo politične »normalnosti«, s tem pa kolonializem ter imperialno nasilje sistematično potiska iz središča moderne zgodovine. Iz tega vidika postane razumljivo, zakaj Losurdo v članku o Stalinu in Hitlerju prestavi težišče razlage na rasizem, belsko prevlado in kolonialno logiko *Lebensraum*: gotovo mu ne gre za relativizacijo nacističnih zločinov proti človečnosti, temveč jih vrne v genealoški kontekst, ki je ta grozodejstva utemeljil in s tem tudi omogočil. Tako Kušej, skladno z Losurdovo osnovno gesto, poveže kritiko pojma totalitarizma z rekonstrukcijo zgodovine totalne vojne in genocida kot pojavov, ki liberalizmu niso zunanje, temveč so se iz njegovega kolonialnega laboratorija pravzaprav razvili.

Naslednji sklop besedil se posveča Izraelu in Palestini. Uvaja ga besedilo standardnega marksističnega žanra, razredne analize. Besedilo **Haima Hanegbija**, **Moshéja Machoverja** ter **Akive Orra** je nastalo na začetku sedemdesetih in pokaže na pogosto spregledano ali pozabljeno zgodovino začetkov izraelske države, predvsem (sindikálnih) institucij, ki so jih krojile. Prispevek sodi med klasična besedila izraelske protisionistične levice in predstavlja eno najdoslednejših analiz Izraela kot družbe naseljencev. Avtorji pokažejo, da notranjih razrednih protislovij izraelske družbe ni mogoče razumeti ločeno od kolonialnega značaja sionističnega projekta, stalnega konflikta s Palestinci in posebne vloge Izraela znotraj imperialističnega reda, ki se odraža v obsežnih tujih subvencijah izraelskemu gospodarstvu ter institucijam in splošni militarizaciji družbe. S precizno analizo državne zveze sindikatov Histadrut, laburistične birokracije in razmerja med državo, kapitalom in delavskim razredom razgrnejo, zakaj je izraelski proletarijat zgodovinsko ostal politično integriran v reakcionarni nacionalni projekt ter zakaj razredni boj brez razbitja sionizma ne more postati revolucionaren. »Razredni značaj izraelske družbe« je prevedel Arne Kušej.

Naslednji prispevek ponuja obsežno in natančno zgodovinsko rekonstrukcijo palestinskega nacionalnega gibanja skozi prizmo vprašanja politične reprezentacije. **Žiga Smolič** v njem pokaže, kako so se zaporedne faze palestinskega vodstva – od panarabističnih začetkov, vzpona Fataha in PLO do oblikovanja Hamasa – vedno znova oblikovale v napetosti med lastnimi emancipatornimi težnjami

ter zunanjimi omejitvami britanskega kolonializma, sionističnega projekta, arabskega pokroviteljstva in zahodnega imperializma. Besedilo poudarja, da sedanji politični položaj Palestincev ni nikakršna zgodovinska anomalija, temveč posledica dolgotrajnega procesa krčenja suverenosti, v katerem so bili dovoljeni zgolj tisti politični projekti, ki so ostajali združljivi z regionalnimi in globalnimi razmerji moči.

Tisti, ki smo pouk zgodovine obiskovali v odcepljeni Sloveniji, smo pogosto odnesli popreproščen vtis povojne blokofske delitve, ki jo ponazarja metafora železne zaves. Le redko kateri profesorica ali profesor si je, običajno proti koncu semestra, uspel ali želel vzeti čas za razlago specifične jugoslovanske geopolitične umeščenosti ter »tretje poti« Gibanja neuvrščenih. To vse prepogosto luknjo v zgodovinskem spominu krpa prispevek **Paula Stubbsa**, ki skozi širok zgodovinski lok analizira vlogo socialistične Jugoslavije kot ene ključnih nosilk Gibanja neuvrščenih v času hladne vojne. Avtor pokaže, kako je neuvrščenost delovala kot specifična oblika protiblokofske politike, ki je ob tem zagovarjala razorožitev, mirno sobivanje in podporo dekolonialnim osvobodilnim bojem.

Zadnji dvojec besedil se ukvarja z notranjo gospodarsko in obveščevalno politiko ZDA. Glede na to, da »ReArm« Evropske unije odkrito cilja na ekonomsko paradigmo vojnega keynesianizma, se je vredno ozreti proti njenim izvorom. Prispevek **Saša Furlana** in **Gala Krizmaniča** polemizira z razširjeno predstavo, da je bila ameriška vojna mobilizacija dokaz učinkovitosti keynesijanzma, ter pokaže, da je polna zaposlenost in izjemna rast med drugo svetovno vojno temeljila na splošni zamenjavi tržnih mehanizmov s centralnim državnim planiranjem. Avtorja natančno rekonstruirata prehod od omejenih keynesijanskih spodbud New Deala k obsežnemu podružbljanju investicij, produkcije, znanosti in tehnologije, brez katerega kapitalistična ekonomija ZDA ne bi bila sposobna izpolniti produkcijskih imperativov, ki jih je nalagala svetovna vojna. Članek s tem pokaže na dvojni nauk, ki nam ga zapušča vojna ekonomija druge svetovne vojne: po eni strani razkrije superiornost planske koordinacije pri hitrem razvoju produkcijskih sil, po drugi pa potrdi, da kapitalistične države takšne mehanizme sistematično uvajajo predvsem tedaj, ko gre za množično proizvodnjo orožja in organizacijo industrije smrti.

Številko sklene še eno klasično besedilo ameriškega marksizma, ki je leta 2014 izšlo kot odziv na razkritja dokazov o množičnem nadzoru ameriških državljanov, ki jih je Edward Snowden leto prej objavil pri časopisih *Guardian* in *Washington Post*. Prispevek **Johna Bellamyja Fosterja** in **Robert W. McChesneyja** rekonstruira zgodovinsko kontinuiteto med povojno ameriško državo vojne, vzponom novega tipa oglaševanja in sodobnim digitalnim nadzorom. Kapitalizem nadzora razumeta kot sintezo logike vojaških institucionalnih struktur, korporativnega marketinga in financiraliziranega procesa akumulacije kapitala,

v kateri sta internet in podatkovno rudarjenje postala osrednja infrastruktura imperialne moči in notranje represije. Tudi ta prispevek je prevedel Arne Jakob Zakrajšek.

Za konec se zahvaljujemo vsem avtorjem, prevajalki in prevajalcema, lektorici, recenzentkam in recenzentom ter drugim tovarišicam in tovarišem, ki so na tak ali drugačen način doprinesli k nastanku številke. Zahvala gre tudi uredništvom *New Left Review*, *Crisis and Critique* ter *Monthly Review* za dovoljenje za brezplačne objave prevodov prispevkov, ki so izvirno izšli v teh revijah.

Smrt imperializmu!